

Tusnádý László

A széphalmi Kazinczy emlékhely monográfiája

Kováts Dániel és Kazinczy Ferenc neve évtizedek óta összefonódik vidékünkön és a széphalmi mester szellemi örökségét őrző honfitársaink számára bárhol a nagyvilágban. Aki szűkebb pátriánk iránt érdeklődik, és a „hasonlíthatlan szépségű” Sátor-hegyek megérintik a szívét, elébb-utóbb kíváncsi lesz arra, hogy ez a táj hogyan ihlette meg az emberi lelket, és találkozik Kazinczy emlékeivel. Ezek tanulmányozása során Kováts Dániel munkásságával is megismerkedik. A szerző legújabb könyve méltán lesz nagy élmény a számára, hiszen gyönyörű összegezése mindannak, amit a tudós, lelkes hazafi Kazinczyról és Széphalomról át kíván adni nekünk.

Ebben az alapos munkában egyszerre van jelen a tudós, a költő, a nyelvújító Kazinczy Ferenc munkássága, múltja, saját kora, utóélete és jövője. A széphalmi költődés számai elevenen fonódnak össze: az ősök jó két évszázadon át Sátoraljaújhelyben tevékenykedtek. Az érsemjéni világrajövetel, az ottani tartózkodás eleve tárgította azt a kört, amely folyamatosan jellemezte Kazinczy Ferencet: zártság és nyitottság oly bámulatos összhangban volt jelen ebben az emberben, hogy minden megközelítésben ez a legmeghatározóbb elem. A tudós, a művész végtelent hord a lelkében, de a megvalósulás bűvöletében zárt rendből indul ki, hiszen a parttalanság veszélye nagy – olyan, mint az árvíz: mindent igyekszik elsodorni.

Érsemjén így lesz olyan alap, amelyből és ahonnan már sehova sem lehet úgy tekinteni, hogy egy adott újabb hely csak az elzárkózás (avagy az elzárás) színtere legyen. Az élet további állomásai: Alsóregmec, Felsőregmec, Sárospatak, Kassa, Sátoraljaújhely és Késmárk; a tanulás, a munka, a családi kapcsolatok bizonyos otthoniasságot sugallnak. Majd Buda: a halál szigorú és komor árnyéka. Kufstein a szenvedések helye, s a kínok útjának többi állomása is azt bizonyítja, hogy a szenvedés pokoli mélységei után öröm és vigasz a természet mosolygó arca. Ahogy a gólya több ezer kilométeres útja során számtalan veszélybe kerül, de boldogan kezd körözni ott, ahol végső otthonát sejtí, úgy repesett Kazinczynek a lelke az otthon, a béke, a nyugalom után. Életútját úgy járta végig, hogy bizonyos értelemben zarándoknak tekinthetjük, hiszen mindenütt a hely szellemét is kereste. Az életveszély, a számtalan gyötrelem után Munkács közelében így jelentek meg előtte a ragyogó csillagok – a természet örök rendje: az a csoda, amelynek az igazi meglátása elképzelhetetlen az Isten nélkül. Élet-zarándokútjának úgy lett a végső állomása Széphalom, hogy az adott hely szelleme vonzotta őt, és minőségileg többet, nagyobb lelki töltetet adott ő ennek a vidéknek az ittlétével, munkásságával. A kötet többszólamúsága abban áll, ahogy egyetlen település kapcsán szinte Kazinczy-monográfia tárul elénk, de a kis falu

nem válik zárt tartománnyá, szigetté. Leginkább a görög templomokat juttatja az eszünkbe: kultikus helyről van szó, a nap, a szél behatolhat oda – nem romboló erővel, hanem „visszafogottan”, fékezetten, úgy, ahogyan az emberi lélek derűjét leginkább biztosítani tudja. A széphalmi otthonból látni, érezni lehetett Patak, Borsi, Újhely fizikai közelségét, régi nagy királyainknak lelki sugárzását, a hozzájuk méltó nagyoknak, a Rákóczi- és a Zrínyi-családnak az egyedüli emlékeit.

Kováts Dániel elsősorban Kazinczy Ferenc széphalmi létéről beszél, arról a rendkívüli „beágyazódásról”, otthonba-lényegülésről, amely idők folyamán, az elidegenedés miatt egyre inkább kikopik a nemzet emlékezetéből. A többségből? Mindenképpen sokakéból, hiszen nem lehet tudni, hogy az a sok félreértés, amely a hatalmas Kazinczy-életművet kíséri, nem abból adódik-e elsősorban, hogy a támadók, az elutasítók épp ennek a létben túlságosan otthonosan mozgó embernek a lelkéig nem jutottak el. Egy-két rokonszenves mozzanatot a bírálók is elismernek (híres, ernyedetlen szorgalmú levélíró), de bizonyos területeken „ártó” jelenségnek tekintik a mestert. Ilyenkor buzgárszerűen tör elő az elutasítás. Pedig Széphalomból tekintve a világot, valóban el lehet jutni az igazi Kazinczyhoz.

A könyv nagy érdeme, hogy meggyőzően, természetes nyelven világítja meg, miért lett Széphalom a magyarság számára zarándokhely. Feltárja a körülményeket, amelyek közrejátszottak e kultusz kialakulásában. E folyamatban szervesen van jelen a múlt, a jelen és a jövő. Abaúj és Zemplén kapcsolata, a nagy emlékek tanúi, a történelmi nevezetességek által fémjelzett települések, a lenyűgöző táj vonzó hatása az a csoda, amely már a gyermek Kazinczy lelkét elbűvölte. Ezt a kötődést csak fokozta a halál árnyéka, a 2387 napos rabság. Kínok útja volt bent

a börtönben, és a kinti világban, a szabadulás után sem enyhültek igazán a bajok. Elég az anyagi nehézségekre gondolni, a perekre, a családtagok közötti meghasonlásra. Ennek épp az ellentéte volt a széphalmi otthon, még akkor is, ha nem lehetett folytonosan a derűnek, a nyugalomnak a hajléka. Időnként a nélkülözés, az éhség köszöntött be ide is, mégis kőszikla volt az életnek, a világnak háborgó tengerében. Onnan emelkedett ki egy rendkívüli szellemiség hallatlan magasra, nekünk is otthont adva nyelvünkben, művelődésünkben.

A szerző minden adatot tisztelettel, a tárgy iránti felelősséggel vizsgált meg. Kiderült, hogy lényeges adatok fontos kiadványokban is tévesen szerepelnek. A tévedés egyik oka lehetett a feszült lelkiállapot, amely a halált követte. 1831. augusztus 22. vagy 23. a széphalmi mester elhunytának az időpontja? Egyes dokumentumok szerint az utóbbi volt a szomorú nap. Szintén léteznek a Kazinczy-mauzóleumhoz kötődő hibás adatok. Egyesek arról írtak, hogy már jóval korábban létezett, holott egyértelmű, hogy 1873-ban lett kész.

Kazinczy példamutató jellem, mély, olykor vibráló érzelmek által vezérelt művész, kristálytisza gondolkodású tudós volt, aki a zord körülmények sújtotta magyarság lételemét biztosította. Nem egyedül művelte, alakította – újjította nyelvünket. Egy elszánt és erős közösségnek – a hasonlóképpen gondolkodóknak volt a vezéregyénisége. Akkor, most és mindörökké az a legfőbb érdeme, hogy felébresztette a nemzet lelkiismeretét. A szunnyadó nemzet kénytelen volt rádöbbedni, nem mind-egy, hogyan használjuk nyelvünket: ezen a téren is óriási a felelősségünk. Ennek a meglátása, tisztázása életünk folytonosságának az alapja lett. Sorsunkat mi határozzuk meg, és épp a történelmi satuba szorított létünk bizonyítja, hogy ez a sors főképpen a nyelvünkben van.

Ennek a nyelvi hazának a földi, jelképes legfőbb hona így lett Széphalom. Nem véletlenül látta meg benne Petőfi Sándor a lényegét: zárandokhely. Jó elképzelni, hogy a szerves, a gondtalan fejlődés lett volna az üdvösebb a magyar nyelv számára, de a történelem „zavaróállomásait” senki se tudta lebontani. Létet, nyelvet csonkító hatását senki sem tudta a törvények erejével, szellemével megakadályoz-

ni. Egy lehetőség volt: a munkálkodás, az új körülmények számára alkalmas nyelv megteremtése. Így leltük meg szellemi otthonunkat, és ennek az új, nagyszerű honfoglalásnak a legfőbb alakja Kazinczy. Új fényben ragyogtatta fel anyanyelvünket. Ha azt szeretjük, akkor nem lehetünk közönyösek nemzetünk, népünk sorsa iránt: minden hívó hang befogadására képesek leszünk.

(Kováts Dániel: „Fény s nagyvilág énnékem Széphalom” A Kazinczy Ferenc emlékhely története és hatása. Kazinczy Ferenc Társaság, Sátoraljaújhely, 2009.)

M. Grúber Leó (1911–1991); 1936, átm. 61 mm, kétoldalas, vert ezüstérem